

Ústavní demokracie potřebuje demokratický mýtus

Hubert Otevřel* – Jan Hořeňovský**

Abstrakt: Tento článek představuje multidisciplinární studii v oboru ústavní teorie o provázanosti národní identity, sdílených mýtů a liberální ústavní demokracie. Vycházíme zde z politicko-filozofického pohledu, že demokracie je inherentně forma vlády se sebedestruktivními tendencemi a že pro institucionální pojistky samotné je velmi těžké se těmto tendencím bránit. Předkládáme ovšem, že tuto roli by mohla sehrát často opomíjená demokratická kultura, na které jsou nakonec všechny demokratické instituce a praxe postaveny. Jako klíčovou součást demokratické kultury identifikujeme podobu národní identity a národních mýtů, a to za předpokladu, že slouží obrazu a praxi demokracie. Tyto závěry posléze propojujeme s úlohou ústavy ve společnosti a s jejími aktéry, především s rolí prezidenta republiky. Na příkladu Tomáše Garrigua Masaryka ukazujeme, jak by praxe kultivace demokratických mýtů mohla vypadat. Naším základním argumentem je, že bez demokratické národní identity, která přímo vyplývá ze sdílených demokratických mýtů, nemůže demokracie dlouhodobě fungovat.

Klíčová slova: ústavní demokracie, demokratický mýtus, národní identita, TGM, prezident republiky

Úvod

Tento článek představuje multidisciplinární studii v oboru ústavní teorie týkající se provázanosti národní identity, sdílených mýtů a ústavní liberální demokracie. Vycházíme zde z politicko-filozofického pohledu, že demokracie je inherentně forma vlády se sebedestruktivními tendencemi a že pro institucionální pojistky samotné je velmi těžké se těmto tendencím bránit. Domníváme se však, že by zde měla pomoci demokratická kultura, na které jsou nakonec všechny demokratické instituce a praxe postaveny. Jako klíčovou součást demokratické kultury identifikujeme podobu *národní identity a národních mýtů*, a to za předpokladu, že slouží obrazu a praxi demokracie. Národní identita i národní mýty jsou přitom provázány s ústavou a ústavním právem v několika ohledech. Za prvé je nutné zmínit preambule Listiny a Ústavy, kde jsou například zmíněny *všechny dobré tradice dávné státnosti zemí Koruny české i státnosti československé*. Za druhé lze propojení spatřovat v některých pravomocích prezidenta republiky, například ve vztahu k udílení řádů a vyznamenání. V neposlední řadě lze národní mýty nalézt také v argumentaci Ústavního soudu (a ústavněprávní argumentaci obecně).

Ústavní teorii v tomto článku spolu s Kyselou pojímáme jako vědu zabývající se normativním designem určitého politického uspořádání a zároveň jako obor, který propojuje podoby a praxe ústav s úvahami o tom, jaký je člověk.¹ Analýza toho, co je člověk vlastně

* BA (Hons.) Hubert Otevřel, výzkumník, nezisková organizace Institute H21. E-mail: hubert.otevrel@ih21.org.

** JUDr. Jan Hořeňovský, vedoucí právního týmu, nezisková organizace Institute H21, katedra politikologie a sociologie Právnické fakulty Univerzity Karlovy. E-mail: jan.horenovsky1412@gmail.com. Autoři přispěli k textu rovnocenně. Oba se mohou uvádět jako první autoři textu (shared first authorship). Za připomínky chceme poděkovat Adamu Růžičkovi, Ivanu Jarabinskému, Vladu Štramovi, Jakubu Dienstbierovi, Pavlu Dufkovi a Andree Prinžové.

¹ KYSELA, J. *Ústava mezi právem a politikou*. Praha: Leges, 2014, s. 27. Z cizojazyčné literatury např. LOUGHLIN, M. *Constituent Power Subverted: From English Constitutional Argument to British Constitutional Practice*. In: LOUGH-

zač, nemusí končit u zvažování, je-li spíše dobrý, nebo zlý, ale může jít také do hlubších psychologických a sociálních aspektů. A právě v těchto hlubších psychologických a sociálních aspektech se nachází problematika mýtu a z ní vyvěrající identity, která se v posledních letech dočkala obrody, neboť v současnosti jde o velmi živě se vyvíjející obor. V konceptualizaci mýtu jakožto významného fenoménu moderních společností, na kterou tento článek navazuje, čerpáme především z nedávných příspěvků Gerarda Boucharda.² Nejde přitom o dílo v českém prostředí neznámé, neboť na něm významně staví Radek Chlup, když představuje ucelenou analýzu české národní identity právě skrze koncept národního mýtu.³ Dokonce i propojení s demokratickým uspořádáním není téma nedotčené, neboť Buben a Kouba v regionální komparaci poukazují na spojitost konkrétních národních mýtů Česka a demokratické kvality.⁴ V současnosti přitom považujeme rozdíly v národních mýtech a národní identitě za jeden z nejdůležitějších důvodů, proč se například česká a slovenská politika tak zásadně liší, a to nejen ve vztahu k Rusku.

Přínos našeho článku spatřujeme ve skutečnosti, že tyto právní vědou aktuálně spíše nereflektované poznatky a úvahy přenášíme do této vědecké oblasti, a tím umožňujeme jejich další rozvoj (či samozřejmě také potenciální kritiku). Ačkoliv je naše práce původní syntézou moderních poznatků o demokracii, ústavách, mýtech a identitě, v historii středo-evropské ústavní teorie bychom našli směry, které jsou našemu pohledu a přístupu blízké, především non-pozitivistické práce Carla Schmitta, Hermana Hellera, Ericha Kaufmanna či Rudolfa Smenda.

1. Demokracie, sebedestruktivní tendence a demokratická kultura

O vyhlídkách americké demokracie napsal John Adams v roce 1814 následující: „*Pamatujte, demokracie nikdy netrvá dlouho. Brzy se vyčerpá a zahubí. Ještě nikdy neexistovala demokracie, která by nespáchala sebevraždu.*“⁵ Adams byl ve formulaci těchto slov veden historickými příklady, kdy se demokratické uspořádání zhroutilo nikoli z důvodu vnějšího tlaku, například kvůli barbarské invazi, nýbrž vnitřním rozpadem.⁶ Vnitřní zhroucení demokratických režimů přitom nebylo typické pouze pro antické či renesanční demokracie, nýbrž také pro několik demokratických režimů 20. století.⁷ Důležité je, že rozpad v těchto případech nastává nikoliv působením externího vlivu, ale naopak následkem něčeho, co je demokracii vlastní: čili jde o sebedestrukcii.

Tezi o sebedestruktivní tendenci liberálních demokratických uspořádání filosoficky rozvíjel na přelomu tisíciletí Kolakowski, který v návaznosti na Poppera přišel s pojmem tzv. sebe-travičství (*self-poisoning*) otevřených společností.⁸ Sebetravičství znamená, že samotná otevřenost, tak klíčová pro demokracie, může vést k sebedestrukcii konzistentním

LIN, W. – WALKER, N. (eds). *The Paradox of Constitutionalism: Constituent Power and Constitutional Form*. Oxford: OUP, 2007, s. 4.

² BOUCHARD, G. *Social myths and collective imaginaries*. Toronto: University of Toronto Press, 2017.

³ CHLUP, R. *Competing Myths of Czech Identity*. *New Perspectives*. 2020, Vol. 28, No. 2, s. 179–209.

⁴ BUBEN, R. – KOUBA, K. *How Czech Democracy Defies the Illiberal Trend*. *Current History*. 2023, Vol. 122, No. 842, s. 108–114.

⁵ ADAMS, J. *From John Adams to John Taylor, 17 December 1814* [Dopis]. In: *Founders Online, National Archives* [online]. [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://founders.archives.gov/documents/Adams/99-02-02-6371>.

⁶ Viz např. CARTLEDGE, P. *Democracy: A Life*. Oxford: OUP, 2018, s. 219–229.

⁷ Např. pád Výmarské republiky či nástup komunismu v roce 1948 v Československu.

⁸ KOLAKOWSKI, L. *Modernity on Endless Trial*. Chicago: The University of Chicago Press, 1991, kap. 14.

uplatněním liberálních principů.⁹ Určitou sebedestruktivní vlastnost otevřených společností reflektoval například také F. A. Hayek, který si všiml, že lidská morálka, jež se vyvíjela v malých a navzájem soupeřících skupinách, není příliš kompatibilní s otevřenou společností.¹⁰ Skutečnost, že je demokracie sebedestruktivním způsobem vlády, lze sledovat také v současnosti, kdy mnoho autorů poukazuje na setrvávající krizi této formy vlády.¹¹ V kontextu současného diskurzu o krizi demokracie může přitom být Kolakowského diagnóza viděna jako klíč k pochopení příčin tohoto jevu.¹²

Nejde přitom o pohled pouze zahraničních autorů, neboť o sebedestruktivní tendenci liberální demokracie píše v českém kontextu například Kysela. Konkrétně argumentuje: „*Pokud se dnes konce režimů spojují s variantami (náhlého) kolapsu a (postupné) eroze, jeví se mi – ve shodě s jinými – pravděpodobnější eroze: nikoliv vojenský puč, nýbrž proces obdobný pověstnému pomalému vaření žáby, jež je na jeho konci efektivně uvařená, aniž by přesně rozpoznala, kdy k tomu došlo. [...] Přitom kolaps i eroze vedou shodně ke změně podstaty výchozího stavu, tedy k opuštění liberální demokracie. [...] Mou pracovní hypotézou je, že by se to mohlo stát – jistě nejen a pouze – kvůli něčemu na způsob sebe-destrukce, a to v důsledku nezvládnutí některých svých rysů a tendencí, jež jsou sice legitimní, pochopitelné, ba dokonce i liberální demokracii definující, pokud ovšem nepotlačí rysy ostatní.*“¹³

Do této diskuze v posledních letech významně přispěl Sumption, který v návaznosti na úvodní citát této kapitoly argumentuje, že Adams měl pravdu v tendenci demokratických forem vlády k sebedestrukcí, avšak oponuje, že úspěšné demokratické projekty posledních 200 let se této tendenci efektivně bránily pomocí *demokratické kultury*, která je chránila a která je v dnešní době v úpadku.¹⁴ Sumption do demokratické kultury v britském kontextu zařazuje například širokou podporu politických práv a kulturu tolerance politického disentu.¹⁵ Tímto se však výčet obsahu demokratické kultury nevyčerpává. Náš článek na Sumptionovu tezi navazuje, pojem *demokratické kultury* však rozšiřuje a zahrnuje do něj vedle výše zmíněných – již v teorii relativně dobře probádaných konceptů – podobu a proces tvorby a udržování *národní identity* a *národních mýtů*, a to za předpokladu, že jsou demokratické, tzn. slouží vzniku a udržení demokratické formy vlády a pomáhají hladkému fungování demokratických ústavních institucí (proto mluvíme o tzv. demokratickém mýtu – *a contrario* k mýtu autoritářskému). Zároveň však upozorňujeme, že demokratickou kulturou nemyslíme *politickou kulturu*, což je v politologii mnohem exaktněji definovaný termín. Avšak nevylučujeme, že se naše pojetí demokratické kultury může v ledasčem s politickou kulturou překrývat a že určitá podoba politické kultury může být podmnožinou kultury demokratické.

⁹ Podobně také DENEEN, P. *Proč selhal liberalismus*. Praha: Academia, 2019.

¹⁰ Tato myšlenka F. A. Hayeka je rozebírána v kontextu moderních psychologických a evolučních poznatků v GAUS, G. *The Open Society and Its Complexities*. Oxford: OUP, 2021, kapitola *Prolegomenon: Hayek's Three Unsettling Theses*.

¹¹ Viz například HOFMANNOVÁ, H. *Útěk před demokracií*. Praha: Auditorium, 2020; LEVITSKY, S. – ZIBLATT, D. *How Democracies Die*. New York: Crown, 2018; PRZEWORSKI, A. *Crises of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 81–142; LOUGHLIN, M. The Contemporary Crises of Constitutional Democracy. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2019, Vol. 39, No. 2; CORRADETTI, C. Liberal Constitutional Democracies in Times of Crisis. *Jus Cogens*. 2022, Vol. 4, s. 1–10.

¹² KRASŤEV, I. The Age of Populism: Reflections on the Self-enmity of Democracy. *European View*. 2011, Vol. 10, No. 1, s. 11–16.

¹³ KYSELA, J. Důvody a podmínky přežití liberální demokracie. *Ratio Publica*. 2022, Vol. 2, No. 2, s. 8–9.

¹⁴ SUMPTION, J. *On Democracy* [přednáška]. The Sheldonian Theatre, Oxford: Roger Scruton Memorial Lectures, 27. října 2021.

¹⁵ *Ibidem*.

V následujících částech se pokoušíme ukázat, proč má smysl tyto opomíjené koncepty navrátit do světa politiky, ústavní teorie a ústavního práva. Přestože je totiž demokracie formou vlády se sebedestruktivními tendencemi, stále se v dlouhodobém horizontu jedná o nejlepší model správy věcí veřejných, a to, mimo jiné, nikoli z důvodu, že vždy dokáže do vedoucích pozic zvolit nejlepší lidi, ale právě díky skutečnosti, že ty špatné a nevyhovující dokáže odvolat.¹⁶ Jde však také o to, aby demokracie přežila i v obdobích, kdy se jí zrovna objektivně nedaří a kdy si lidé nezvolili dobré vládcce. A právě v době, kdy se demokracii objektivně nedaří, například z důvodu ekonomických potíží, je bytelná a dobře postavená demokratická kultura, která podporuje sdílenou identitu a vzájemnou loajalitu, pro zachování demokracie zásadní.

2. Překryv národní identity s demokratickou kulturou

Výše zmíněné poznatky o důležitosti demokratické kultury v demokracii nejlépe rozpracovává literatura zabývající se pojmem národní identity. Národní identitu v tomto kontextu definujeme jako pocit sdílené minulosti, společenské sounáležitosti a hrdosti na prvky, které jsou s národním charakterem asociované.¹⁷ Demokratická národní identita je posléze ta podmnožina národní identity, jejíž praktiky, heuristiky, motivace, hodnoty a přesvědčení pozitivně ovlivňují podobu a praxi demokracie a hladké fungování ústavních institucí.

Naší hypotézou je, že měnící se podoba a obsah národních identit je v současnosti důležitým hybatelem úpadku demokratické kultury v západním světě. Uznáváme přitom, že existují také důležitá přesvědčení a praktiky přesahující hranice národních států, či naopak ty příliš lokální na to, aby je mohla kategorie národní identity zahrnout. Příkladem takových kulturních vlivů může být změna ve společenské struktuře zapříčiněná nábožensky sankcionovanými pravidly pro rodinnou strukturu,¹⁸ ekonomickými,¹⁹ geografickými nebo zemědělskými faktory.²⁰ Jakkoliv jsou tyto vlivy pro zodpovězení otázky, jak a proč demokracie vznikla, významné, jejich trvanlivost a velmi pomalé změny je činí problematickými k vysvětlení současné krize demokracie, charakterizované velkou variabilitou, kterou nacházíme napříč národními státy.²¹

Domníváme se, že je to právě národní identita, jejíž institucionalizovaná kultivace skrze vzdělávací systém,²² kulturní instituce, občanskou společnost a ústavní aktéry, spolu se všudypřítomným připomínáním skrze symboly a rituály,²³ může mít výrazný vliv na

¹⁶ POPPER, K. R. *Otevřená společnost a její nepřítel*. Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 128.

¹⁷ MAZARR, M. J. *The Societal Foundations of National Competitiveness*. Santa Monica, Calif: Rand Corporation, 2022, s. 95.

¹⁸ HENRICH, J. *The WEIRDest people in the world*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020, s. 407–415.

¹⁹ INGLEHART, R. F. *Cultural evolution: People's motivations are changing, and reshaping the world*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018, kap. 7.

²⁰ ALBERTO, A. – GIULIANO, P. – NUNN, N. On the Origins of Gender Roles: Women and the Plough. *Quarterly Journal of Economics*. 2013, Vol. 128, No. 2, s. 469–530.

²¹ WALDNER, D. – LUST, E. Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding. *Annual Review of Political Science*. 2018, Vol. 21, No. 1, s. 93–113.

²² DARDEN, K. – MYLONAS, H. Threats to Territorial Integrity, National Mass Schooling, and Linguistic Commonality. *Comparative Political Studies*. 2016, Vol. 49, No. 11, s. 1446–1479 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0010414015606735>.

²³ BENNETT, W. L. Myth, Ritual, and Political Control. *Journal of Communication*. 1980, roč. 30, č. 4, s. 166–179; LANGMAN, L. The Social Psychology of Nationalism: To Die for the Sake of Strangers. In: *The SAGE Handbook of Nations and Nationalism*. SAGE Publications, 2006, kap. 7.

kvalitu ústavní demokracie. O identitě daného národa jako o významné proměnné, jejíž intenzita a konkrétní obsah dokáže významně ovlivnit povahu a stabilitu demokracie v dané společnosti, vypovídá také rozrůstající se literatura. Greenfeld a Chirot identifikují kolektivistickou formu národních identit, které vnímají národní kolektiv jako něco hodnotnějšího než součet jeho individuálních členů, jako neslučitelnou s liberální demokracií.²⁴ Tudor a Slater kontrastují demokratizační efekt inkluzivních identit oproti exkluzivním identitám, vymezujícím se proti etnickým či náboženským protějškům.²⁵ Luca Manucci pak ukazuje, že způsob, jakým evropské státy začlenily paměť fašismu do svých národních identit, výrazně ovlivňuje jejich současnou náchyllost k populismu.²⁶ Aram Hur na asijských společnostech dokumentuje vliv národních narativů na pocit občanské povinnosti.²⁷ V neposlední řadě o důležitosti národní identity v současnosti začínají mluvit i historicky velmi silní proponenti liberalismu, jako například Francis Fukuyama.²⁸

Pocit národní identity může přispět k demokratizaci prostřednictvím zvýšení politického angažmá,²⁹ ovlivnění politických preferencí,³⁰ dodržování právních (ústavních) a sociálních norem³¹ či prohloubení neosobní důvěry v členy společnosti.³² Tyto atributy jsou klíčové, neboť spolu s Hazonem pozorujeme, že mnoho problémů dnešní demokratické politiky vychází právě ze zmenšujícího se vlivu sdílené identity, která by udržovala pocit vzájemné loajality mezi soupeřícími politickými subjekty.³³

Oslabování demokratické kultury se až do nedávna nebralo jako věrohodné vysvětlení demokratické recese, protože nebyla vyjasněna její kultivace a zejména degradace (obráceně na věc nahlíželi někteří středoevropští autoři z 30. let 20. století³⁴). Méně prozkoumaným aspektem národní identity totiž zůstávají mechanismy, kterými se její obsah ustavuje a mění. Kulturní vysvětlení demokratického sklouzávání byly také kritizovány za neschopnost obsáhnout jednou teorií historické příčiny demokratizace a zároveň objasnit důvody pro úpadek demokratické kvality.³⁵ Adekvátní teorie k vysvětlení načasování demokratického sklouzávání proto musí spojit persistenci kulturních projevů napříč časem s konceptualizací jejich změn.

24 GREENFELD, L. – CHIROT, D. Nationalism and Aggression. *Theory and Society*. 1994, Vol. 23, No. 1, s. 79–130 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/657813>.

25 TUDOR, M. – SLATER, D. Nationalism, Authoritarianism, and Democracy: Historical Lessons from South and Southeast Asia. *Perspectives on Politics*. 2021, Vol. 19, No. 3, s. 706–722.

26 MANUCCI, L. *Populism and Collective Memory: Comparing Fascist Legacies in Western Europe*. Routledge, 2020, s. 170–173.

27 HUR, A. *Narratives of Civic Duty: How National Stories Shape Civic Duty in Asia*. Cornell University Press, 2022.

28 FUKUYAMA, F. A Country of Their Own. In: *Foreign Affairs* [online]. 1. 4. 2022 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-04-01/francis-fukuyama-liberalism-country>; FUKUYAMA, F. *Liberalism and Its Discontents*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2022.

29 HUDDY, L. – KHATIB, N. American Patriotism, National Identity, and Political Involvement. *American Journal of Political Science*. 2007, Vol. 51, No. 1, s. 63–77.

30 KALIN, M. – SAMBANIS, N. How to Think About Social Identity. *Annual Review of Political Science*. 2018, Vol. 21, s. 239–257.

31 MAZARR, M. J. *The Societal Foundations of National Competitiveness*. Santa Monica, Calif: Rand Corporation, 2022, s. 102.

32 *Ibidem*.

33 HAZONY, Y. *Conservatism: A Rediscovery*. Regnery Gateway, 2022, kap. 3.

34 Viz JASPERS, K. *Duchovní situace doby*. Praha: Academia, 2008 (originál 1931); HUIZINGA, J. *Ve stínech zítřka*. Praha: Paseka, 2000 (originál 1935); KAPRAS, J. *Český fašismus a nacismus*. Leopold Mazáč, 1936.

35 WALDNER, D. – LUST, E. Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding. *Annual Review of Political Science*. 2018, Vol. 21, No. 1, s. 93–113.

K překlenutí protikladného vztahu mezi stabilitou národní identity a její současné schopnosti být spouštěčem společenských změn přitom může přispět právě model *národní identity* odvozený z konceptu *národních mýtů*, tedy *emotivních narativů o historické události, které vyjadřují určitý ethos* (hodnoty, přesvědčení či aspirace). Analýza demokratických společností skrze optiku národních mýtů je dosud velmi vzácný přístup,³⁶ nabízí však způsob, jak vysvětlit persistenci kulturních specifik, jako je míra důvěry v ústavní systém či politické aktivity, spolu s jejich (mnohdy náhlými) změnami.

3. Struktura národní identity a její propojení s mýtem

Výše zmíněné efekty národních identit, jako jsou neosobní důvěra, politická aktivita či tabuizace autoritářských tendencí, v konečném důsledku pramení z národních mýtů. Národní mýty tvoří klíčovou součást národní identity a určují značné množství jejích specifik a projevů.³⁷ Jsou to právě mýty, skrze které se národní identita výsledně projevuje navenek, a tím pádem ovlivňuje praxi ústavního a politického uspořádání.

Gérard Bouchard, na jehož konceptualizaci mýtu stavíme, jako zdroj mýtu identifikuje proces o pěti krocích.³⁸ Prvním krokem je konstrukce subjektu, tedy ustanovení hranic komunity, které se mýtus týká. Základem mýtu je pak mytická kotva – historická událost, jež je národní komunitou vnímána jako klíčová, ať už negativním, či pozitivním způsobem. S událostmi, které fungují jako historická kotva, jsou ve společenském podvědomí spojeny silné a stabilní emoce, na kterých závisí další krok: vznik ethosu. Ethosem se rozumí „*soubor aspirací, přesvědčení, zásad, hodnot, ideálů, morálních norem, vizí světa a postojů nebo hlubokých predispozic*“,³⁹ které z emotivně vnímaného aspektu národní paměti pro jednotlivce vyplývají. Dalším krokem je pro Boucharda sakralizace, tedy kognitivní změna, kdy obsah mýtu, jeho emoce a ethos začnou být brány jako dané, unikající tak vědomému, racionálnímu nahlížení. Je to právě sakralizace, kterou se mýtus stává jakýmsi percepčním filtrem, skrze který nahlížíme na realitu. Finálním krokem vzniku mýtu je jeho narace, tedy pravidelné připomínání skrze ústavní ceremonie, politické projevy či školní osnovy.⁴⁰

Výše popsaná pětice kroků ukazuje zdroje a proces vzniku národního mýtu. Bouchardovu genealogii mýtu se v následující části pokusíme doplnit funkční strukturou kompletního mýtu, který prošel všemi kroky. U takového mýtu nacházíme tři aspekty, kterými ovlivňuje fungování demokracií: jeho *narativní bázi, mentální rámeček a odvozené chování*.

3.1 Narativní báze

Jak píše Alasdair MacIntyre, „*člověk je ve svém jednání a praxi, stejně jako ve svých fikcích, v podstatě příběhy-vyprávěcím zvířetem*.“⁴¹ Podle MacIntyry hrají příběhy, které o sobě

³⁶ Výjimky, kdy jsou liberální demokracie zkoumány skrze koncept mýtu, představují WUNENBURGER, J. *Mythologies of Politics, History and Current Events. Philosophy and Public Issues (New Series)*. 2018, Vol. 8, No. 3, s. 59–77; STOICA, M. S. *Political Myths of the Populist Discourse. Journal for the Study of Religions and Ideologies*. 2017, Vol. 16, No. 46, s. 63–76.

³⁷ BOUCHARD, G. *Social myths and collective imaginaries*. Toronto: University of Toronto Press, 2017, s. 36.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, s. 53.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ MACINTYRE, A. C. *After virtue*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2007, s. 216.

a svém okolí vyprávíme, klíčovou roli v zodpovězení otázky, kdo jsme a co máme dělat. James P. Wertsch jeho zaměření na narativ přebírá a ukazuje, že podobně jako narativy definují individuální identitu, představují zásadní roli také při tvorbě a udržování příběhů konstituujících národní identitu.⁴²

Tento příběhový element národní identity nazveme *narativní bázi*. Narativní báze mýtu je nejviditelnější aspekt, který má však pouze nepřímý vliv na jeho výsledné společenské působení. Jedná se o intersubjektivní soubor příběhů a vzpomínek sdílených napříč společnostmi, charakteristický svým emotivním přijetím.⁴³ Typickými prvky, které narativní bázi tvoří, jsou traumata jako války, atentáty či nástupy represivních režimů. Méně častou alternativou k národním traumatům mohou být i pozitivní momenty obsažené v kolektivní paměti, jako úspěšné revoluce, národní výhry či založení státu. Funkce narativní báze je pro výsledné ovlivnění demokracie nepřímá, jedná se o jakési velmi stabilní základy, na kterých jsou stavěny prvky mýtu s vlastností ovlivňovat chování a smýšlení.

Emoční vtisk mytického narativu je podpořen častým výskytem archetypálních prvků. Komparace národních mýtů vyjevuje překvapivě podobné „stavební bloky“, ze kterých tyto narativy vznikají.⁴⁴ Mezi tyto archetypální prvky tvořící národní mýty můžeme zařadit motiv oběti (pohodlí, rodiny či života), zradu, hrdiny či ztraceného zlatého věku, který si žádá obnovení.⁴⁵ Zakomponování archetypálních narativních prvků do národního mýtu vede k pevnému emotivnímu vtisku do psychiky, jenž poskytuje narativu z nich vytvořenému silnou rezonanci mezi recipienty.

3.2 Mentální rámec

Mentálním rámcem myslíme ty aspekty mýtu, skrze které jedinec vnímá, hodnotí a vztahuje se ke světu. Jedná se o interpretační klíč, skrze který jedinec filtruje přicházející vjemy, uděluje jim význam a tvoří si mentální model reality.⁴⁶ Mentální rámec mýtu vzniká tehdy, je-li narativní bázi přidělen ethos, tedy přesah do přítomnosti. Ethos mýtu představuje jeho ponaučení spočívající v nabádání ke konkrétním hodnotám, přesvědčením, utopiím či politickým systémům. Ethos stejného narativního obsahu se může napříč historií měnit, jako například u mýtu husitů během posledních dvou staletí, kdy vesměs stejný příběh o husitské revoluci sloužil k ospravedlnění idejí o nutnosti konfrontace výjimečného českého národa s jeho sousedy, české kulturní příslušnosti k západní Evropě, ale i legitimizaci třídního boje.⁴⁷ Dalším příkladem ethosu z českého prostředí může být mnichovská zrada, nabádající k odklonu od Západu,⁴⁸ sebeurčující ethos mýtu o Rakousku–Uhersku jako o žaláři národů, obsahující imperativ separatismu, či Masarykova liberálně-demokratická vize českého národního údělu.

⁴² WERTSCH, J. V. *How Nations Remember: A Narrative Approach*. New York: Oxford University Press, 2021, s. 8–11.

⁴³ BOUCHARD, G. *Social myths and collective imaginaries*. Toronto: University of Toronto Press, 2017, s. 25.

⁴⁴ MORDEN, M. Anatomy of the national myth: archetypes and narrative in the study of nationalism. *Nations and Nationalism*. 2016, Vol. 22, No. 3, s. 447–464.

⁴⁵ STOICA, M. S. Political Myths of the Populist Discourse. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*. 2017, Vol. 16, No. 46, s. 63–76.

⁴⁶ COTICCHIA, F. – CATANZARO A. The fog of words: Assessing the problematic relationship between strategic narratives, (master) frames and ideology. *Media, War & Conflict*. 2022, Vol. 15, No. 4, s. 427–449 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1750635220965622>.

⁴⁷ CHLUP, R. Competing myths of Czech identity. *New Perspectives*. 2020, Vol. 28, No. 2, s. 179–209.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 188–189.

Ethos generovaný příběhy s konkrétními a jasně časově zasazenými aktéry však není jediný způsob, jakým mytický příběh přesahuje do současnosti. Patrně nejsilnější efekt, kterým může mýtus kvalitu demokracie ovlivňovat, je jeho schopnost učinit část hodnot, přístupů a kategorizací světa i společnosti transparentní, tedy nevědomou a automatickou.⁴⁹ Tuto vlastnost mýtu popisuje například Bennett, když píše o mýtech jako o „čočkách v brýlích v tom smyslu, že nejsou tím, co lidé vidí, když se dívají na svět, ale tím, čím se dívají“.⁵⁰

Mentální rámec mýtu tak nejenže nabádá ke konkrétním hodnotám a ideám derivovaným z narativní báze, ale také skrze svou funkci epistemického filtru třídícího vnímání světa určuje, jakých faktů a příběhů si všímáme a zda je pokládáme za věrohodné.⁵¹ Těto funkce mentální rámce dosahují skrze konstrukci tzv. schematických narativů, tedy „schematických forem odvozených z nespočetných vyprávění, s nimiž se [lidé] setkávají od raného dětství“.⁵² Jedná se o jednoduché schematické narativy postrádající konkrétní aktéry či čas, skrze které jednotlivci projektují význam na zkušenosti a přidělují jim relevanci.

Vliv mentálního rámce se tak rozšiřuje z pouhého hodnotového či ideového ponaučení na nevědomý obsah, skrz který filtrujeme, kategorizujeme a hodnotíme vjemy bez vědomého zásahu. Tyto aspekty lze ilustrovat na příkladu „mnichovské zrady“. Narativní báze ve formě emočně vypjatého vyprávění o zradě západních mocností a odevzdání Československa Hitlerovi nese mentální rámec obsahující jasný ethos, apelující na nedůvěru k dosavadním spojencům. Hlubší schematický obsah v mnichovském mýtu se pak dotýká české tendence spojovat kategorie Západu a Východu s kontrastujícími morálními a emočními hodnotami.⁵³ Tato tendence, zjevná již v Masarykově rétorice, skrze kterou československá společnost interpretovala minulé i současné události, mohla mít výrazný vliv na konkrétní východiska z Mnichovské smlouvy derivovaná.

Klíčovou vlastností mentálního rámce je jeho transparentnost – tedy schopnost uniknout racionální úvaze a působit mimo vědomý vhled či veřejnou deliberaci. O ztransparentnění narativní báze do pozice mentálního rámce poskytuje cenné postřehy Bouchard.⁵⁴ Transparentnost části mytických obsahů a výslednou schopnost mýtu přetrvat napříč časem Bouchard označuje jako jejich „posvátnou“ kvalitu. Posvátnosti mýtus nabývá tím, že zpráva, kterou přenáší, je internalizována do té míry, že je brána jako daná, transcendující tak úroveň pochybování či vědomé úvahy vůbec. Mýtus se tak zposvátněním dostává mimo centrum pozornosti, navzdory své všudypřítomnosti v dané společnosti. Spolu s prvkem posvátna také přichází tabuizace s mýtem nevyhnutelně spojená a dochází k vyjmutí obsahu mýtu z legitimní společenské debaty, přičemž při kritice se dostává emotivní konfliktní reakce. Jak ilustruje Bouchard: „*Má americký občan opravdu na výběr v otázce občanských svobod, práva na soukromý majetek či demokracie? Patří ideál genderové rovnosti na Západě do volného trhu idejí, řízeného rozumem?*“⁵⁵

⁴⁹ WERTSCH, J. V. *How Nations Remember: A Narrative Approach*. New York: Oxford University Press, 2021, s. 102–109.

⁵⁰ BENNETT, W. L. Myth, Ritual, and Political Control. *Journal of Communication*. 1980, Vol. 30, No. 4, s. 187.

⁵¹ ENTMAN, R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 1993, Vol. 43, No. 4, s. 51–58 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://api.istex.fr/ark:/67375/WNG-RSLD0CCW-V/fulltext.pdf>.

⁵² WERTSCH, J. V. *How Nations Remember: A Narrative Approach*. New York: Oxford University Press, 2021, s. 83.

⁵³ GELLNER, E. The Price of Velvet: Thomas Masaryk and Václav Havel. *Czech Sociological Review*. 1995, Vol. 3, No. 1, s. 45–57 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41133076>.

⁵⁴ BOUCHARD, G. *Social myths and collective imaginaries*. Toronto: University of Toronto Press, 2017, s. 23–34.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 57.

Mentální rámec, ke kterému nabádá narativní báze, tedy obsahuje vědomou a nevědomou část. Vědomou část představují artikulovatelné ideály, přesvědčení a tužby, které jsou výsledkem ethosu spojeného s narativní bází. Nevědomou částí je schopnost mentálního rámce strukturovat vnímanou realitu způsoby, které konkrétní narativy a vjemy odpovídající této struktuře posilují a ostatní oslabují. Z kognitivního pohledu jde o schopnost mýtu převést „špatně definované problémy“ velkého, příliš komplexního světa do „dobře definovaných problémů“ světa malého.⁵⁶ Mýtus, chovající se jako mentální rámec, toto činí, čímž vylučuje z možností jednání mnoho irelevantních variant. Podíváme-li se například na otázku současné války na Ukrajině, lze si představit nespočet potenciálních interpretací a nespočet faktů, nad kterými by mohlo být třeba společensky přemýšlet. Pokud se však na tuto skutečnost podíváme skrze národní mýtus, který pracuje se sovětskou okupací roku 1968 či s Mnichovem 1938, ze špatně definovaného problému se stává dobře definovaný problém a my najednou velmi jednoduše víme, co máme dělat a nad čím ani nemusíme přemýšlet.

3.3 Projevy mýtu

Mentální rámce mýtů přímo skrze svoji roli prioritizačních filtrů ovlivňují konkrétní chování. Je to právě tento aspekt mýtu, který je středobodem většiny současných studií zkoumajících vztah mezi národní identitou a demokracií. Ačkoliv může mýtus motivovat nespočet typů chování s pozitivním vlivem na demokracii, můžeme je obecně rozdělit do několika kategorií. Nejprůmějším způsobem je převést samotný pojem demokracie na mytický koncept, který by se těšil silné emoční rezonanci a posvátnosti. Tento jev je nejpatrnější v zemích jako USA, avšak projevuje se ve velké míře na celém Západě. Kromě tabuizace explicitní kritiky demokracie svědčí o potenci demokratického mýtu i fakt, že téměř všechny autoritářské režimy včetně Číny, Ruska či Severní Koreje vynakládají značné úsilí na označení sebe sama jako „demokratických“ režimů ve snaze těžit z legitimacy, kterou demokratický mýtus poskytuje.⁵⁷ Tento fakt zároveň vyjevuje, že pojem „demokracie“ byl a je dostatečně fluidní k tomu, aby povoloval využití demokratického mýtu režimům, u kterých je toto označení velmi sporné.⁵⁸

Autoritářské využití mýtu demokracie ukazuje na další způsob, jakým může demokracie a mýtus interagovat – tím je tzv. mytické připojování.⁵⁹ Tím se myslí napojení vznikajícího mýtu na již existující mytický obsah či jeho symboly, kdy na nový mýtus přechází část posvátnosti a emotivity mýtu existujícího. Tuto mechaniku můžeme v demokratickém kontextu sledovat například v Masarykově snaze legitimizovat demokracii skrze propojení široce přijímaných mytických prvků české národní jedinečnosti s údajným národním liberálně demokratickým posláním.⁶⁰

Národní mýty mohou mít také nepřímý vliv na stabilitu demokracie. Mýtus nepřímo posiluje demokracii tehdy, kdy s ní není nikterak explicitně propojen, avšak kultivuje chování, přesvědčení či názory klíčové pro její stabilitu.⁶¹ Příkladem může být variace

⁵⁶ RIEDL, A. – VERVAEKE, J. *Rationality and Relevance Realization*. OSF Preprints, 2022, s. 16.

⁵⁷ CRICK, B. *In Defence of Politics*. Chicago: University of Chicago Press, 1962, s. 51–68.

⁵⁸ REYKOWSKI, J. *Disenchantment with Democracy: A Psychological Perspective*. New York: Oxford University Press, 2020.

⁵⁹ BOUCHARD, G. *Social Myths and Collective Imaginaries*. Toronto: University of Toronto Press, 2017, s. 99–100.

⁶⁰ CHLUP, R. *Competing myths of Czech identity*. *New Perspectives*. 2020, Vol. 28, No. 2, s. 190.

⁶¹ HUR, A. *Narratives of Civic Duty: How National Stories Shape Civic Duty in Asia*. Cornell University Press, 2022.

mýtů obsahující individualistický ethos a svobodu: například variace mýtu o americké výjimečnosti, který umožňuje snazší společenskou organizaci založenou na neosobních vztazích, namísto hierarchických alternativ uspořádání společnosti.⁶² Mytická identifikace se symbolickým Západem a jeho hodnotami je historicky další příklad pozitivního vztahu mýtu a demokracie.⁶³

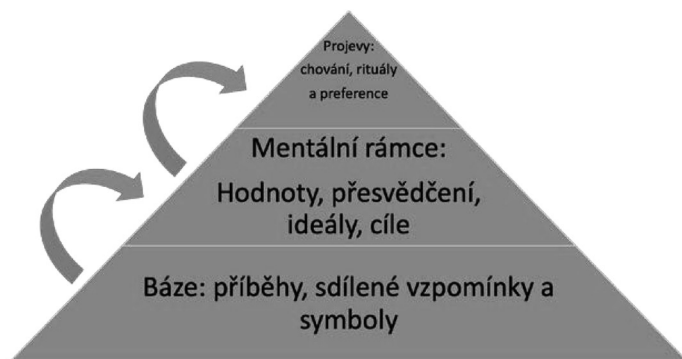

Schéma: Struktura národní identity

4. Odlišení mýtu od ideologie a historie

Mohlo by být namítnuto, že výše popsany koncept národního mýtu je pouze jiné označení pro prvky ideologie či že jde o pouhou neobjektivní historii. Takové tvrzení by však bylo příliš zjednodušující. Ačkoliv jsou národní mýty, ideologie a historie jako disciplína blízcí sousedi, neodlišovat je by bylo chybné. Klíčový rozdíl odlišující ideologii a politický mýtus spočívá v úrovni, na které je recipientem přijata. Strukturu ideologie tvoří soustava koherentních propozičních tvrzení spočívajících na hrstce předpokladů, ze kterých plynou programová východiska pro dosažení požadovaného budoucího stavu.⁶⁴ Přijetí ideologie se tak děje na úrovni vědomého, racionálního uvažování. Mýtus racionalitu postrádá – recipienty je přijímán na hlubší, emocionální rovině, kterou mýtu poskytuje jeho narativní struktura. Úspěšný mýtus je tak na rozdíl od ideologie charakterizován jeho absencí v racionálních úvahách.⁶⁵ Mýty jakožto významné, identitu konstituující příběhy jsou schopny „vpašovat“ svůj hodnotový obsah způsobem, který může zcela uniknout vědomé úvaze. Jak ukazuje Botticci, u ideologie si lze představit její akceptaci na čistě racionální, emoci prosté úrovni, což u politického mýtu možné není.⁶⁶

Národní mýtus by také neměl být pojímán pouze jako nekvalitní historie. Jako historii můžeme označit systematické zkoumání minulosti dle standardů historické disciplíny, zatímco mýtus vytváří mentální rámec založený především na emocionálním vztahu

⁶² HENRICH, J. *The WEIRDest people in the world*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020, s. 407–415.

⁶³ GELLNER, E. *The Price of Velvet: Thomas Masaryk and Václav Havel*. *Czech Sociological Review*. 1995, Vol. 3, No. 1, s. 45–57 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41133076>.

⁶⁴ MCGUIRE, M. *Ideology and Myth as Structurally Different Bases for Political Argumentation*. *Argumentation and Advocacy*. 1987, Vol. 24, No. 1, s. 16–26. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/00028533.1987.11951353>.

⁶⁵ BOUCHARD, G. *Social myths and collective imaginaries*. Toronto: University of Toronto Press, 2017, s. 34–36.

⁶⁶ BOTTICCI, C. *A Philosophy of Political Myth*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s. 196.

k minulosti/historii.⁶⁷ Aspirací historie jako disciplíny je tolerance, ne-li pobídka k akceptaci nejednoznačnosti a komplexity minulých událostí, a odpor k používání minulosti pro posuzování současnosti či k postulaci společenských cílů. Národní mýtus stejné cíle nemá. Jeho klíčovou vlastností je hybridita, tedy zaměření mýtu na příslib a utváření reality, nikoli její pouhou reflexi.⁶⁸ Mýtus by tak neměl být hodnocen podle své pravdivosti, nýbrž podle efektivity svého působení.⁶⁹ Národní mýtus slouží k tomu, abychom si skrze vztahování se k minulosti ujasnili své místo v současnosti a postulovali vize do budoucnosti. Minulost, která je pro tyto účely mýtu užitečná, je jednoznačná, bez komplexity, se kterou pracují historikové. Jedná se o představu minulosti, ve které figuruje oddělitelné dobro a zlo a jejíž děj eventuálně dospěje do (většinou) triumfálního závěru. Je to právě mýtus, který vnukává váhu výrokům, jako že „*oblouk morálního universa je dlouhý, ale stáčí se ke spravedlnosti*“.⁷⁰

5. Liberální demokracie a mýtus

Obsah národních mýtů má vliv jak na výslednou legitimitu a úspěch liberální demokracie, tak na psychologické zázemí, které demokracii zaštiťuje. Navzdory těmto efektům však může být vznesena pochybnost, jestli je kultivace částečně iracionálního sociálního mechanismu, jakým je mýtus, nezbytným a bezpečným zázemím, na kterém mají ústavní liberální demokracie spočívat. Tato pochybnost souvisí s častější konceptualizací demokracie jako racionálního systému, založeného na logické úvaze, deliberaci a pluralitě.⁷¹ Mýtus je pak v kontrastu charakterizován jako útočiště autoritářských a populistických politiků. Toto pojetí vnímá mytické prvky posvátna, iracionality a emotivity jako zdroje netolerance, konfrontace, silné vlády či konspiračních teorií.⁷² Na jedné straně máme racionální, na druhé emotivitu.

My se však domníváme, že větší nebezpečí než mytická rétorika představuje pro ústavní liberální demokracii snaha tyto dva koncepty zcela oddělit a učinit tak z demokracie čistě racionální pojem, postrádající jakékoli iracionální aspekty. Zdánlivá spřízněnost mýtu a ne-liberalismu totiž není dána spojitostí mýtu s nedemokratickým způsobem uvažování, ale osvícenskou snahou liberální části společnosti „neklesat“ do iracionálních končin lidské psychiky, ze které mýtus částečně pochází. Tím však takové pojetí demokracie ignoruje klíčové psychologické potřeby, které jednotlivci v politice hledají a které mentální rámec národního mýtu poskytuje: potřebu identifikovat se s širší skupinou, potřebu předvídatelnosti, kontroly, smysluplnosti či pocitu úcty a hrdosti.⁷³

⁶⁷ WERTSCH, J. V. *How Nations Remember: A Narrative Approach*. New York: Oxford University Press, 2021, s. 90–97.

⁶⁸ BOUCHARD, G. *Social myths and collective imaginaries*. Toronto: University of Toronto Press, 2017, s. 24–25.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 24.

⁷⁰ OBAMA, B. *Acceptance speech*, 2017 [online] [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.jfklibrary.org/node/4486>.

⁷¹ CHAMBERS, S. Deliberative Democratic Theory. *Annual Review of Political Science*. 2003, Vol. 6, s. 307–326. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.6.121901.085538>.

⁷² Takto o mýtu psal například CASSIRER, E. *The myth of the state*. New Haven: Yale University Press, 1946, s. 287–288; nověji např. STOICA, M. S. Political Myths of the Populist Discourse. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*. 2017, Vol. 16, No. 46, s. 63–76; PYTLAS, B. Radical-right narratives in Slovakia and Hungary: historical legacies, mythic overlaying and contemporary politics. *Patterns of Prejudice*. 2013, Vol. 47, No. 2, s. 162–183 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0031322X.2013.786199>.

⁷³ BAR-TAL, D. – MAGAL, T. Socio-Psychological Analysis of the Deterioration of Democracy and the Rise of Authoritarianism: The Role of Needs, Values, and Context. In: FORGAS, J. P. – CRANO, W. D. – FIEDLER, K. (ed.). *The psychology of populism*. New York: Routledge, 2021, s. 47–49.

Přítomnost mýtu podepírající liberální demokracie také může být důležitou pojistkou proti psychologickým aspektům, které Janusz Reykowski identifikuje jako příčinu demokratické recese. Reykowski identifikuje dvě lidské potřeby, jejichž nenaplnění vede k „rozčarování z demokracie“: epistemickou a existenční jistotu.⁷⁴ Existenční jistota je stav, kdy je jedincovo živobytí vnímáno jako stabilní a bezpečně izolované před náhlými změnami, které by jeho způsob života ohrozily jak materiálně, tak symbolicky, například skrze zpochybnění sociálního statusu kvůli generačním, demografickým či ekonomickým změnám. Epistemické jistoty je dosaženo, jeví-li se jedinci svět jako uspořádaný, smysluplný a kontrolovatelný. Z Reykowského psychologické analýzy úpadku demokracií vyplývá, že klíčovým determinantem toho, zda budou demokracie schopny odolat svým neliberálním alternativám, je jejich epistemická základna.

Pro stabilitu a legitimitu jakékoliv formy vlády je tedy její schopnost zajišťovat existenční a epistemickou jistotu klíčová. Ohrožení existenčních jistot v dlouhodobém hledisku vede k odcizení společnosti od politické aktivity, či přímo motivuje k protisystémovému jednání ve snaze přivést na svět alternativní uspořádání společnosti, které by materiální a symbolické jistoty jedincova živobytí zajistilo. Podobně epistemická jistota vede ke snaze zamezit pocíťování reality jako chaotické a nekontrolované jejím uspořádáním, skupinovou identifikací a postulací nových celospolečenských cílů pro zlepšení současné situace. Je to právě epistemické pole, které liberální demokracie vyklidily v druhé polovině 20. století svým konceptuálním „zeštíhlením“. Dřívější obsah zprostředkovávající napříč mnoha liberálními demokraciemi epistemickou jistotu skrze pocit sounáležitosti, sdíleného zájmu a společného vyprávění o své minulosti, jež v sobě obsahovalo odvozené hodnoty a pocit sdílené budoucnosti, se vytratil spolu s vyprázdňením konceptu demokracie.⁷⁵

Faktory jako poválečná hrůza z vyhroceného nacionalismu⁷⁶ či neoliberální revoluce druhé poloviny 20. století podle Freda Dallmayra vytvořily minimalistickou koncepci demokracie, pro kterou demokracie není nic než soubor praktik, institucí a racionálních rozhodnutí, ve kterých se osamocený jedinec seberealizuje. Pociť uspořádanosti, smyslu a kontroly, které národní příběhy některých liberálních demokracií historicky obsahovaly, začal mizet a byl nahrazen pouze příslibem existenčních jistot. Jinými slovy, demokracie ztratily své mýty a mezi liberálními demokraciemi a populistickým výbuchem zbyl pouze příslib materiálního blahobytu.

Mýty však nemusí být doménou pouze silných vůdců a národoveckých hnutí. Schopnost mýtů legitimizovat společenské instituce,⁷⁷ utvářet komunitu⁷⁸ a formovat hodnoty, na základě kterých společnost reaguje na okolní podněty, je neméně klíčová pro chod liberálních demokracií. Na výše uvedenou epistemickou potřebu po kontrole a uspořádání reality může odpovědět také demokratický mýtus, zaštiťující liberální instituce a hodnoty v dobách krize, kdy se jejich funkčnost a kýženost může zdát mnohým pochybnou.

⁷⁴ REYKOWSKI, J. *Disenchantment with Democracy: A Psychological Perspective*. New York: Oxford University Press, 2020, s. 171–172. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190078584.001.0001>.

⁷⁵ BARBER, B. R. *Strong democracy*. Berkeley: University of California Press, 1984, s. 24–25, 65; CALHOUN, C. J. – GAONKAR, D. P. – TAYLOR, Ch. *Degenerations of democracy*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2022.

⁷⁶ BOUCHARD, G. Social Myths and Collective Imaginaries: Some Afterthoughts. *Philosophy and Public Issues*, 2018, Vol. 8, No. 3, s. 7.

⁷⁷ FLOOD, C. *Political myth*. New York: Routledge, 2002, s. 6–7; PYTLAS, B. Radical-right narratives in Slovakia and Hungary: historical legacies, mythic overlaying and contemporary politics. *Patterns of Prejudice*. 2013, Vol. 47, No. 2, s. 162–183.

⁷⁸ DOTY, W. G. *Mythography*. Tuscaloosa: University of Alabama Press, 2000, s. 136.

Podoba národní mytologie proto není ani zdaleka pouze teoretická disputace, nýbrž také něco, co má zcela praktické dopady, například v době zásadních společenských změn. Toto výstižně ilustruje Salter: „*Když stojíme před tak zásadním rozhodnutím, v němž jde o budoucnost demokracie, lze očekávat, že se do hry zapojí řada kognitivních i extra kognitivních, racionálních, neracionálních i iracionálních přesvědčení. Každá přiměřeně realistická forma ústavní teorie musí tyto faktory uznat a zohlednit. To zase vyžaduje, abychom vážně vzali v úvahu povahu a rétorický dopad specifických politických mýtů na praxi demokratického rozhodování.*“⁷⁹

Sdílený mýtus a z něj vyplývající sdílená identita jsou proto důležité pro udržení jakékoliv formy vlády, která má ambici přetrvat dlouhý časový úsek. Obojí totiž vytváří pocit, že v tom jsme všichni společně, který je nezbytný pro udržení legitimacy veřejné moci.⁸⁰ Přičemž, jak argumentuje Sumption: „*Legitimita je v lidských záležitostech zásadní, avšak neuchopitelný pojem. [...] Je to kolektivní instinkt, podle něhož jsme navzájem zavázáni přijmout autoritu našich institucí, i když se nám nelíbí, co dělají. To závisí na nevysloveném pocitu, že jsme v tom všichni společně. Je to důsledek společných historických vazeb, jazyka, místa a kultury, zkrátka kolektivní identity.*“⁸¹ Sdílená identita je z tohoto důvodu klíčová jak pro zachování legitimacy veřejné moci, tak pro existenci samotné politické komunity jako takové.⁸²

Někdo by mohl argumentovat, že před sebedestruktivními tendencemi mají demokracie chránit především institucionální pojistky jako silná dělba moci,⁸³ nikoli iracionální koncepty jako mýtus. Domníváme se, že tento pohled tuto problematiku pojímá příliš úzce. Toto paradigma je udržitelné (a to navíc pouze do omezené míry, tzn. do situace, kdy ještě nedošlo k úplnému rozvratu demokratické kultury), vnímáme-li konstitucionalismus pouze negativně, tzn. že úkolem ústavy je pouze vytvářet zábrany pro stát a chránit svobodu jednotlivce.⁸⁴ Pokud však od ústavního uspořádání požadujeme v duchu pozitivního konstitucionalismu také schopnost aktivně spravovat věci veřejné a zlepšovat život občanům (a tím snižovat existenční nejistotu),⁸⁵ vyjeví se úskalí tohoto přístupu v celé své šíři. Příliš silná dělba moci a podobné institucionální pojistky totiž často vedou k paralýze, což nahrává populistům a odpůrcům demokracie s mnohdy pravdivým argumentem o neakceschopnosti demokratického uspořádání.

Role sdílené demokratické identity proto spatřujeme také ve skutečnosti, že je-li dostatečně silná, není potřeba tolik formálních ochranných pojistek, což může ústavnímu uspořádání uvolnit ruce k větší akceschopnosti, aniž by to však zároveň ohrozilo demokratický systém jako takový. Tímto se však samozřejmě nechce říct, že tyto formální a institucionální pojistky nejsou vůbec potřeba. Za příklad ústavního systému, který na základě vyvažování kulturních a právně-formálních prvků dlouhou dobu funguje, lze zmínit ústavní systém Velké Británie. Zde jsou formální ochranné pojistky o mnoho slabší než v jiných systémech. Například zde platí suverenita parlamentu a neexistuje ústavní soud-

⁷⁹ SALTER, M. *Carl Schmitt: Law as Politics, Ideology and Strategic Myth*. Routledge-Cavendish, 2012, s. 206–207.

⁸⁰ SUMPTION, J. *Trials of the State*. London: Profile Books, 2020, s. 24.

⁸¹ *Ibidem*, s. 24.

⁸² Spíše poznámka na okraj: existence, či neexistence sdílené politické komunity může být relevantní pro důležité ústavně-právní otázky typu odpovědnosti současné generace vůči generacím budoucím.

⁸³ K dělbě moci obecně viz např. KYSELA, J. *Ústava mezi právem a politikou*. Praha: Leges, 2014, s. 281–320.

⁸⁴ BARBER, N. W. *The Principles of Constitutionalism*. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 2–6.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 6–9.

nictví v našem slova smyslu.⁸⁶ A přesto zde nedošlo k pádu demokracie či výraznějšímu úpadku liberálních svobod, neboť zde existuje silná demokratická kultura, projevující se například respektem k ústavním zvyklostem. Vzhledem k existenci suverenity parlamentu a absenci ústavního soudu je tak britský ústavní systém na jedné straně akceschopnější, na straně druhé o něm – právě díky existenci britské demokratické kultury – nelze říct, že by byl náchylnější ke zneužívání moci či k autoritářským tendencím.

Existence sdílené demokratické mytologie může v kontextu rizika paralýzy přímo pomoci i jinou cestou, neboť: „*Politické mýty hrají roli rétorické inspirace způsobem, který do značné míry obchází jakoukoli vnímanou potřebu poskytnout výslovné zdůvodnění prostřednictvím čistě intelektuální debaty [...]. Mýty obcházejí známou tendenci k ‚paralýze skrze analýzu‘.*“⁸⁷ Co je součástí národní mytologie a tím pádem také národní identity určuje, které otázky jsou společností rámcově považovány za relevantní, které otázky je nutno hluboce diskutovat, a naopak na čem panuje shoda i bez nutnosti časově náročné deliberace. Nejde přitom v žádném případě o řešení jakkoli autoritativní či mocenské, kdy by někdo z pozice síly určoval, co takovým bude. Naopak, jde o nevědomý proces určování společenské relevance skrze základní psychologické filtry. Z tohoto důvodu tento mechanismus nijak nenarušuje formální demokratické procesy například ve vztahu k deliberaci a ani nepotlačuje možnost existence skupin, které by měly opačný názor. V tomto článku se navíc zaměřujeme na identitu a mytologii, které jsou demokratické, tzn. že tyto procesy by demokracii a lidským právům měly sloužit a mnohost ve společnosti podporovat.

Nutno podotknout, že ve vztahu k demokracii může být národní identita dvousečnou zbraní: instituce, důvěra a normy, které posiluje, mohou patřit liberálním demokraciím, ale i neliberálním, autokratickým státům, jako je Ruská federace. Jestli se obsah národní identity projeví jako vzpruha demokracie či totality určuje konkrétní obsah národní identity, který je definován skrze artikulaci národních mýtů – sdílených příběhů obsahujících ideály, normy a přesvědčení, jakými si národní společnosti popisují svou minulost a místo ve světě a směřování národního kolektivu. Avšak i z tohoto důvodu je nezbytné ty správné mýty artikulovat a udržovat. Proti mýtu lze ve společnosti postavit opět jen mýtus a lidská společnost v absenci mýtů existovat nemůže – pokusit se je zcela vymítnout proto není v kategorii možného.⁸⁸ Některé mýty jsou přitom velmi dobré v budování vlastní narace, jiné jsou naopak vynikající ve své schopnosti „zabíjení“ jiných mýtů. Do druhé kategorie lze zařadit jak osvícenství, tak racionalismus. Na první pohled paradoxní skutečnost, že i osvícenství podléhá mytizaci, dobře vystihl Kubik: „*Klasickým místem anti-mytického myšlení v dějinách Západu je osvícenský kult rozumu a empirického pozorování, ale jak ukazují Horkheimer a Adorno ve své knize Dialektika osvícenství, osvícenství má tendenci upadnout do pasti vlastní sebemytologizace. Sdílím jejich přesvědčení i přesvědčení Leszka Kołakowského, že lidské společnosti se nemohou vyhnout mýtu a mytologickému myšlení, ale stejně tak je mi zřejmé, že některé způsoby myšlení a diskurzu jsou mytologií nasyceny více než jiné.*“⁸⁹

⁸⁶ Viz např. PÍŠA, R. Suverenity Parlamentu stále živá? *Právník*. 2014, roč. 153, Vol. 11, s. 988–1006. Z britské literatury viz např. CARROLL, A. *Constitutional and administrative law*. Harlow: Pearson Education Limited, 2017, s. 500.

⁸⁷ SALTER, M. *Carl Schmitt: Law as Politics, Ideology and Strategic Myth*. Routledge-Cavendish, 2012, s. 130.

⁸⁸ ŠTRAMA, V. Czech Question as an Answer? The Problem of Unpredictability of National Myths. *International Journal for History, Culture and Modernity*. 2023, s. 3, 5.

⁸⁹ KUBIK, J. Rightward Populist Rebellion in East Central Europe: Anxieties, Proselytization, and the Rebirth of Mythical Thinking. *News of the Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies*. 2021, Vol. 61, No. 1, s. 3.

Jak jsme v této části ilustrovali, přehlíženým kritériem úspěšnosti ústavní liberální demokracie v určité zemi je národní identita a národní mýtus jakožto narativ, jímž se tato identita přenáší.⁹⁰ Způsob, jakým je národní mýtus konstruovaný, a to, jaký obsah přenáší, může být pro demokracii jak klíčovým přínosem, tak nezdolatelnou překážkou. Jako ilustrace této dvojí role mýtu může sloužit snaha TGM z pozice prezidenta podpořit novou československou demokracii demokratickou interpretací české identity a jejích příběhů. Obráceným příkladem může být zase snaha poskytnout autoritářskou interpretaci ruských národních mýtů ze strany Vladimira Putina.⁹¹

6. Kultivace demokratického mýtu, národní identita a ústavní právo

Důležitou úlohu v budování a udržování demokratické národní identity skrze národní mýty mohou v prvé řadě sehrávat samotné ústavy, jejichž společenská úloha ani zdaleka nekončí u formálního konstituování institucí a definování práv a povinností. Ústavy totiž plní i roli imaginativní, symbolickou a spojovací. Aneb, jak píše Scheppele: „*Imaginativní funkci ústav jako symbolických forem kolektivně smysluplného života lze postavit do kontrastu s jejich politickou institucionalizací a právním zakotvením.*“⁹² Rolí dobré ústavy proto musí být také tvorba a udržování sdílených rámců, například demokratických mýtů, které ovlivňují sociální realitu. Po vychýlení od čistě procesualistického náhledu na funkci ústavy je přitom voláno také v české ústavní teorii, a to například s argumentací, že i cíl, nejen proces, je důležitý a že pro kultivaci občanské deliberativní platformy je sdílený *demos* nezbytný.⁹³

V ústavním právu nemůže jít pouze o důraz na strukturu institucí, neboť takový diskurz neumí vytvářet příběh a poskytovat lidem pocit smyslu (tzn. tlumit epistemickou nejistotu). Je proto třeba se také v našem ústavním diskurzu více věnovat hlubším otázkám a základním příběhům, na kterých naše demokratická společnost a imaginace stojí. Podobně jako se například Balkin věnuje americkému příběhu: „*Zajímají mě příběhy, které si Američané navzájem vyprávějí o tom, co jejich ústava znamená, a jak je používají k ospravedlnění svých činů, a to jak před sebou samými, tak před ostatními [...]. Naše víra v ústavu závisí na příběhu, který si vyprávíme o naší zemi, o našem ústavním projektu a o našem místě v nich.*“⁹⁴

Také my bychom argumentovali, že příběh, který si vyprávíme o naší zemi, národě, ústavním projektu a o našem místě v nich, je zcela esenciální součástí ústavní teorie a ústavního práva a že jde v současnosti o něco, na co je v hektičnosti každodenního politického a ústavního života až příliš snadno zapomínáno. Narace je totiž zcela klíčová pro

⁹⁰ BOUCHARD, G. *Social myths and collective imaginaries*. Toronto: University of Toronto Press, 2017, s. 36.

⁹¹ Viz BRUDNY, Y. M. Myths and national identity choices in post-communist Russia. In: BOUCHARD, G. (ed.). *National Myths: Constructed Pasts, Contested Presents*. Routledge, 2013, kap. 8; PETERSSON, B. Putin and the Russian Mythscape: Dilemmas of Charismatic Legitimacy. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization*. 2017, Vol. 25, No. 3 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/2043/23425>; LANGDON, K. C. – TISMĂNEANU, V. *Putin's totalitarian democracy*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2020, s. 4.

⁹² SCHEPELE, K. L. The Social Lives of Constitutions. In: *Sociological Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 35. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316403808>.

⁹³ RESCHOVÁ, J. Ústavní liberalismus optikou tří desetiletí. In: KUDRNA, J. *Ústava v kontextu společenských změn (k 30. výročí jejího přijetí)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 4–5.

⁹⁴ BALKIN, J. M. *Constitutional Redemption. Political Faith in an Unjust World*. Harvard: Harvard University Press, 2011, s. 1.

integrační roli ústavy a ústavního diskurzu ve společnosti.⁹⁵ Integrační rolí ústavy se zde nemyslí představa hypotetické společenské smlouvy, nýbrž spirituální prožitek sounáležitosti a spojení občanů.⁹⁶ Integrační roli se ústavy pokouší naplnit skrze vytváření spirituální komunity.⁹⁷ Spirituální komunita je důležitá, protože zaručuje přežití hodnotového rámce. Toto dobře ilustruje Balkin, když píše: „*Dobře navržená ústava se může bez náklonnosti a podpory veřejnosti rozpadnout během několika měsíců; nedokonale ústava může trvat staletí. Dobrý návrh je důležitý, dokonce zásadní pro vytvoření legitimacy a zadržení pohromy, ale nemůže udělat všechno. Víra a oddanost je rovněž nezbytná.*“⁹⁸ Víra a oddanost však není něco, co by šlo budovat čistě racionálním jazykem. Iracionalita je tak klíčová jak pro integrační funkci ústav, tak pro budování víry a oddanosti společnosti k ústavním hodnotám.

Ústava a ústavní diskurz mohou být funkčním prostředkem k budování demokratické mytologie. Proč by tomu tak mělo být, vysvětluje Příbáň, který o postavení ústavy v moderní společnosti píše toto: „*Ústava je součástí právní, politické a morálně symbolické komunikace moderních společností. Přibližuje moderní politiku a právní racionalitu mytickému jazyku, když definuje ideální základy politické společnosti a kodifikuje její historické a morální sebek porozumění.*“⁹⁹ Na tomto pojetí posléze staví koncept *constitutional imaginaries*,¹⁰⁰ jejichž funkcí je popsat funkcionálně diferencovanou moderní společnost jako jeden politický celek.¹⁰¹ Podobně argumentuje k ústavní imaginaci Loughlin, který ji zase popisuje jako „*způsob, jakým ústavy mohou využívat sílu vyprávění, symbolů, rituálů a mýtů k vytváření popisu politické existence způsobem, který utváří – a přetváří – politickou realitu*“.¹⁰² Jak přitom vyplývá z naší analýzy, důležitou součástí ústavní imaginace musí být práce s národními mýty, které formují podobu národní identity.

Absence celoevropských mýtů může naopak v tomto kontextu sloužit jako vysvětlení selhávání pokračující evropské integrace. Je ostatně těžké uměle vytvořit takový mýtus, a to zvláště proto, že v Evropě nenajdeme dostatečně silný element sdílené minulosti, na jejímž základě by bylo možné mýtus o spolupracujícím kontinentu tvořit.¹⁰³ Je proto otázkou, zda by nebylo pro evropský projekt lepší zůstat na úrovni respektu k národním identitám jednotlivých členských států, jak je stanoveno ve větě první čl. 4. odst. 2 SEU: „*Unie ctí rovnost členských států před Smlouvami a jejich národní identitu, která spočívá v jejich základních politických a ústavních systémech, včetně místní a regionální samosprávy.*“

Zaměříme-li se na otázku, které části ústavního pořádku mohou fungovat jako referenční body pro vytváření demokratického příběhu, půjde o části narativní. Tuto úlohu může proto výborně plnit například preambule Ústavy nebo Listiny. Preambule svojí narativní

⁹⁵ SMEND, R. *Verfassung und Verfassungsrecht*. München: Duncker & Humblot, 1928.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ KORIOTH, S. Rudolf Smend. In: *Weimar. A Jurisprudence of Crisis*. Los Angeles: University of California Press, 2000, s. 211.

⁹⁸ BALKIN, J. M. *Constitutional Redemption. Political Faith in an Unjust World*. Harvard: Harvard University Press, 2011, s. 6.

⁹⁹ PŘIBÁŇ, J. *Právní symbolismus. O právu, času a evropské identitě*. Praha: Filosofia, 2007, s. 21.

¹⁰⁰ PŘIBÁŇ, J. *Constitutional Imaginaries*. London: Routledge, 2021.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 15.

¹⁰² LOUGHLIN, M. The Constitutional Imagination. *Modern Law Review*. 2015, Vol. 78, No. 1, s. 3.

¹⁰³ BOUCHARD, G. *Europe in Search of Europeans. The Road to Myths and Identity*. Université du Québec à Chicoutimi, 2016.

strukturou a odkazy na minulost dodávají mytický rámec demokratickým hodnotám, na kterých je ústavní pořádek založen. Podobný potenciál má také například čl. 1 odst. 1 Ústavy.¹⁰⁴ Důležitý narativní rámec však bude obsažen i v klíčových ústavních koncepcích, sporech a doktrínách.¹⁰⁵ Ústavní doktríny jsou totiž, jak ukazuje Balkin, propojeny s národní mytologií: „Rozbalte ústavní doktrínu a obvykle najdete příběh o minulosti, o národu, o jeho závazcích, o slibech, které si dal, o tom, co si z minulosti hrdě vzal a co s opovržením odmítl, o jeho nadějích, cílech a obavách. Rozbalte spor o ústavu a najdete spor o příběhy, o to, co komu kdo udělal, co to znamená a zda a proč si to stojí za to připomínat.“¹⁰⁶ Z toho vyplývá, že dobrá ústava a dobrý ústavní diskurz jsou ty, které reflektují ve společnosti živé mýty, a dobří ústavní činitelé zase ti, kdo mýtus a ústavu propojují. Nesmíme totiž zapomínat na skutečnost, že jedním ze základních cílů každého ústavního a politického systému je legitimizovat výkon veřejné moci.¹⁰⁷

Demokratický národní mýtus může mít také zcela konkrétní dopady v oblasti interpretace ústavního pořádku, a to skrze národní příběhy sloužící jako interpretační vodítka v rámci teleologického či historického výkladu. Tento aspekt ústavněprávní argumentace lze nalézt v některých významných nálezech Ústavního soudu. Například nález o Benešových dekretech staví na československém demokratickém mýtu zcela otevřeně: „V třicátých, pro Československou republiku osudových, létech mohlo či spíše mělo být každému jejímu občanu zjevno, že zde pod rouškou propagandy a lži ze strany nacistického Německa dochází k jednomu z historicky významných střetů mezi demokracií a totalitarismem, ke střetu, v němž každý spoluodpovídá za to, jakou pozici zaujme a jakou sociální a politickou roli převezme, totiž roli obránce demokracie či aktéra její destrukce.“¹⁰⁸ Podobně se mýtus první republiky projevuje v postoji českých ústavních právníků k Ústavě z roku 1920, která byť fakticky nebyla příliš funkční, je pořád mnohými brána jako zdroj kontinuity, legitimacy a inspirace. Toto s sebou však nese i negativa: náš ústavní systém v lecčem opakuje chyby nefunkčního uspořádání Československa a existují zde silné emoční důvody, které brání tyto chyby napravit.

Neargumentujeme zde, že tyto oblasti jsou na ústavním právu to nejdůležitější. Co však tvrdíme, je, že jde o otázky, kterým bychom se také měli v kontextu tohoto oboru věnovat. Jedině tak pochopíme demokratickou formu vlády v celé její komplexitě. Nejde však pouze o roli samotné ústavy jako textu či ústavního diskurzu. Podobně důležité jsou ústavní instituce, které mohou být pro tvorbu a udržování národních mýtů klíčové. Domníváme se, že ústavními aktéry, které by měly tuto mýtotvornou roli plnit, jsou minimálně prezident republiky, předsedové obou komor parlamentu a Ústavní soud skrze svoji ústavněprávní argumentaci a ceremonie. Dále se však věnujeme pouze roli prezidenta republiky. Důležité je poznamenat, že nejde o aktivitu, která by se v současnosti neděla.

¹⁰⁴ „Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.“

¹⁰⁵ K důležitosti ústavního diskurzu viz práce Ústavu pro meziregionální studium konstitucionalismu na PF UK. Viz *Institute for the Interregional Study of Constitutionalism* [online]. [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://www.reconcile-project.org/>.

¹⁰⁶ BALKIN, J. M. *Constitutional Redemption. Political Faith in an Unjust World*. Harvard: Harvard University Press, 2011, s. 3.

¹⁰⁷ *Ibidem*, s. 44.

¹⁰⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 3. 1995, č. 5/1995 Sb. Podobnou argumentaci lze najít také v nálezu Ústavního soudu ze dne 8. 3. 1995, Pl. ÚS 14/94. Z novějších rozhodnutí viz např. nález Ústavního soudu ze dne 3. 4. 2024, Pl. ÚS 10/24.

Když prezident mluví na státní svátek o důležité historické události, plní mýtotočnou roli, aniž by o tom věděl. Významnou roli zde jistě sehrává intuice, co by výkon takové funkce měl odrážet, která nemusí být vždy formulována v akademických textech.

7. Role prezidenta republiky

U prezidenta republiky se v českém kontextu domníváme, že jde o ústavní instituci, v rámci jejíž implicitních ústavních povinností by měla být péče o společnou demokratickou imaginaci, tedy udržování národních demokratických mýtů a společné demokratické národní identity. Jedna z možných právních podob implicitní povinnosti může být v delším časovém horizontu například forma ústavních zvyklostí. K plnění této role může prezident využít také pravomoc propůjčovat a udělovat státní vyznamenání, která plyne ze zákona č. 157/1994 Sb., o státních vyznamenáních, a to například tím, komu se rozhodne vyznamenání propůjčit a jakou argumentací to veřejně zdůvodní. Návaznost na demokratický mýtus první republiky tak může být dosažena například skrze udílení či propůjčování Řádu Tomáše Garrigua Masaryka. K tomuto prezidenta nabádá i samotný zákon o státních vyznamenáních, který v § 1 odst. 1 stanoví: „*Propůjčením nebo udělením státních vyznamenání České republiky (dále jen „vyznamenání“) jednotlivcům oceňuje stát jejich vynikající občanské zásluhy o budování svobodné demokratické společnosti, výsledky práce, úsilí o obranu vlasti, hrdinské a jiné výjimečné činy.*“ *A contrario* může prezident své preference vyjádřit i negativně, a to tím, komu se tyto pocty rozhodne nepropůjčit.

Propojenost prezidentské role a národního mýtu spočívá na jejich recipročním, vzájemně se posilujícím vztahu. Na jedné straně prezidenti potřebují národní mýtus k obdržení a legitimizaci své funkce a prosazování své agendy. Na straně druhé národní mýty potřebují instituci prezidenta k utváření a aktualizaci svého obsahu. Dle Wintra by přitom měl prezident v parlamentní republice plnit tři základní úlohy: být „*reprezentantem státu, garantem řádu a moderátorem politických sporů*“.¹⁰⁹ Pro všechny tyto úlohy je propojení s narativní imaginací mýtu velmi užitečné. Výsledkem funkčnosti tohoto vztahu může ve svém důsledku být legitimizace ústavních prvků liberální demokracie skrze mytický narativ. Výsledkem nefunkčnosti pak polarizace společnosti, oslabení ústavy a demokratické sklouzávání. Zdroje synergie mezi národním mýtem a úřadem prezidenta identifikujeme v dynamice „mytického síta“, kdy během prezidentských voleb mýtus těží z autority prezidentského kandidáta, který zase benefituje ze symbolických reálií a historie úřadu.

Od zavedení přímé volby nabraly prezidentské volby podobu kolbiště mytických narativů o minulosti, přítomnosti a směřování české společnosti.¹¹⁰ Samotné volby fungují jako jakési „mytické síto“, ve kterém si společnost volbou kandidáta vybírá s ním spojený mytický narativ, jenž s ní dostatečně rezonuje a odpovídá na její aktuální problémy, nejistoty a tužby. Efektivita mytické rétoriky v přímých prezidentských volbách má vícero příčin. Mýtus, jak ukazuje Bottici, slouží společnosti nejen jako příběh poskytující událostem smysl, ale i *signifikanci* – tedy blízkost a důležitost daného významu pro recipienta. Politické využití rétoriky rámuující současná témata skrze mytické narativy dané společnosti si tak přivlastňuje něco z vážnosti a relevance, které se mýtům dostává. Skrze vlastnosti mýtu poskytovat signifikantní, emočně nabitý a široce přijímaný narativ, můžeme

¹⁰⁹ WINTR, J. *Principy českého ústavního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020, s. 103.

¹¹⁰ CHLUP, R. Competing myths of Czech identity. *New Perspectives*. 2020, Vol. 28, No. 2, s. 193.

předpokládat, že úspěšní kandidáti mytickou rétoriku využijí a vítězem prezidentského klání se pravděpodobně stane člověk, jehož mytický narativ rezonuje většinou společnosti.

Vztah prezidentské role a mýtu tak podtrhuje podstatu mýtu jako kolektivní reprezentace, která se vymyká představám o elitních konstrukcích národní identity, či naopak představám o neměnných charakterech národů. Národní mýty jsou namísto vytvoření jednoho aktéra (elit, primordiálního národního charakteru) zdrojem dialogu mezi legitimizačními snahami elit a existujícími tužbami a sympatiemi populace. Nejdou proto jednoduše vytvořit, pokud ve společnosti neexistuje podhoubí, se kterým rezonují. Zároveň málokterý prezident bude schopen tvořit demokratické mýty zcela nové, ve většině případů tedy půjde spíše „pouze“ o udržování těch funkčních, které již jsou ve společnosti přítomny.

Je-li mýtus užitečný prezidentovi, instituce prezidenta je zároveň jedinečně přizpůsobena k utváření mýtů. Autorita, popularita a příkladovost aktéra, který mýtus šíří, ovlivňuje věrohodnost a efektivitu informace, kterou mýtus vyjadřuje.¹¹¹ Prezidentovi zde ve formulaci mýtu pomáhá autorita získaná vítězstvím v přímé volbě, ale i autorita poskytovaná institucí samotnou s jejími symboly, historií, ústavním zakotvením a významem. Skrze široce respektované symboly a rituály spojené s úřadem má prezident možnost svůj mytický narativ posílit iluzí kontinuity. Motiv návaznosti, který se snaží obsah z Hradu pocházejícího mýtu vykreslit jako přirozený, legitimní a nutný, provází výrazné prezidentské mýty 20. století. Revoluční prezidentství TGM výrazně čerpalo z rituálů a symboliky habsburských monarchů. Drastické změny roku 1918 byly vyváženy kontinuitou v symbolech uniformované hlavy státu na koni, účastníci se ritualizovaných vojenských přehlídek.¹¹² Masarykův revoluční mýtus samostatného demokratického Československa, ospravedlňován skrze logiku kontinuity českých hodnot a „národního programu“, byl tak posílen spojením se symboly, které veřejnosti nebyly cizí. Sametová revoluce propojená s Havlovým mýtem svobody obsahovala podobnou směs nových hodnot a cílů spojených s návazností na Masarykovskou tradici.

V českém kontextu Radek Chlup identifikuje dva základní schematické mýty. Prvním je partikularistický mýtus, vykreslující „jedinečný kulturní a historický vývoj daného národa a snažící se ukázat, že tento národ je jasně odlišitelný od ostatních a je dostatečně významný na to, aby měl nárok na politickou suverenitu“.¹¹³ Druhým je pak univerzalistický mýtus, který na národu „vyzdvihuje jeho civilizační, morální a duchovní úspěchy světového významu, které jsou podmínkou k tomu, aby byl národ v moderní době brán vážně“.¹¹⁴ Na první pohled by se mohlo jevit, že klíčem k národní identitě podporující liberální instituce je široká akceptace univerzalistické schematické narativní palety, a ohrožení naopak představuje partikularistická, konfrontační koncepce. Takový závěr by však byl mylný. Historická analýza naznačuje, že liberální demokracie prosperovala tehdy, když se prezidentovi podařilo univerzalistický a partikularistický mýtus spojit. Vychýlení partikularistickým směrem znamenalo etnické pojetí státu, ne-liberalismus a eventuální rozklad demokracie. Vychýlení univerzalistickým směrem zase odstranilo národovecké opodstat-

¹¹¹ Stojí také za zmínění, že nejsilněji české národní mýty utvářeli ti prezidenti, kteří se těšili výrazné morální autoritě ještě před nástupem do úřadu, jako TGM či Václav Havel.

¹¹² ORZOFF, A. *Battle for the castle*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 121.

¹¹³ CHLUP, R. Competing myths of Czech identity. *New Perspectives*. 2020, Vol. 28, No. 2, s. 184.

¹¹⁴ *Ibidem*, s. 187.

nění liberální demokracie, což nakonec vedlo k přímému konfliktu té části společnosti, kterou oslovuje partikularistický mýtus, proti té, jež sdílí univerzalistický výkladový rámec. Vyjádřením mytické polarizace je například polarizující prezidentství Miloše Zeman a rétorické štěpení společnosti na univerzalistickou „pražskou kavárnu“ a partikularistických „dolních deset milionů“.

V českém prostředí, kde dva dominantní mýty hrozí vyústěním v polarizaci společnosti do dvou táborů, je *mediační působení* instituce prezidenta klíčovým faktorem pro vytvoření kulturního zázemí příznivého pro stabilitu demokratických institucí. Tato mediační role může být mimo tvorbu nových mýtů založených na čerstvé historické paměti dosažena skrze narativní mediaci a symbolické překlenování. Symbolickým překlenováním rozumíme recyklování již existujících mýtů a jejich aktualizaci ve snaze poskytnout relevantní výklad současných témat a problémů. Narativní mediace vyjadřuje pochopení pro verzi národní paměti rozcházející se s tou naší.

Podstata národní paměti z ní činí doménu téměř nepřístupnou změně na základě racionální, fakty podložené diskuze. Vyvrátit národní příběh poukazem na důkazy a fakta tak ve většině případů povede pouze k ignorování podaných důkazů či k mírnému pozměnění příběhu tak, aby celkové sdělení nebylo důkazy ohroženo.¹¹⁵ Prezident tak lepší koheze společnosti dosáhne skrze rétorickou afirmaci národních narativů, které nemusí nutně zastávat. Respektem k odlišnému národnímu příběhu dělicímu společnost může prezident vytvořit zázemí pro komunikaci. Hypotetický prozápadní prezident, který se ztotožňuje s polistopadovým politickým uspořádáním, tak uznáním validity příběhu o revoluci, která v určitých ohledech nepřilepšila všem, může neutralizovat společenské napětí a vytvořit podloží pro politický dialog. Cílem je vytvořit funkční vztah partikularistického a univerzalistického mýtu, který zahrnuje oba aspekty.

Je však třeba upozornit i na úskalí: nahodilost a nepředvídatelnost národních mýtů činí poslání jakéhokoli prezidenta nesmírně náročným,¹¹⁶ nemluvě o možných osobních nedostacích/neschopnosti daného jedince utvářet archetyp. Je nutné také zmínit riziko, že prezident může tuto roli zneužít k manipulaci. Na druhou stranu, pořád jde pouze o jeden z možných způsobů, jak se mýty ve společnosti utváří a jak lze demokratické mýty společensky kultivovat. Společnost si příběhy předává také jinými způsoby a pokud by se narativ prezidenta příliš odlišoval, jeho reciprocita by se pravděpodobně začala snižovat. Tím, že se národních mýtů nelze zbavit,¹¹⁷ máme přitom na výběr pouze ze dvou možností: buď je ignorovat, nebo se je pokoušet vědomě kultivovat. Souhlasíme přitom se Štramou, který píše: „*Správnou strategií se zdá být rozvíjení naší schopnosti kultivovat národní mýty, a tím přeměnit Pandořinu skříňku v lépe pochopitelný mechanismus.*“¹¹⁸ Jedině tak lze snížit roli náhody v působení tohoto společenského mechanismu. Alternativa v podobě přenechání vývoje národních mýtů pouhé náhodě se nám nejeví pro liberální demokracie jako bezpečnější přístup.

¹¹⁵ WERTSCH, J. V. *How Nations Remember: A Narrative Approach*. New York: Oxford University Press, 2021, kap. 4.

¹¹⁶ ŠTRAMA, V. Czech Question as an Answer? The Problem of Unpredictability of National Myths. *International Journal for History, Culture and Modernity*. 2023, s. 1–26.

¹¹⁷ Proč jde pro lidskou společnost o fundamentální mechanismy, viz např. SIJILMASSI, A. – SAFRA, L. – BAUMARD, N. 'Our Roots Run Deep': Historical Myths as Culturally Evolved Technologies for Coalitional Recruitment. *Behavioral and Brain Sciences*. 2024, s. 1–44.

¹¹⁸ ŠTRAMA, V. Czech Question as an Answer? The Problem of Unpredictability of National Myths. *International Journal for History, Culture and Modernity*. 2023, s. 26.

8. Úsilí o demokratický mýtus – příklad TGM

Koncept mýtu je velmi užitečný k analýze prvorepublikového budování demokracie a jejího symbolického zázemí. Masarykův příspěvek a odkaz ve veřejném prostoru vytrvale mate svou rozkročeností mezi doménami politiky, historie a filozofie, přičemž ze všech těchto disciplín se ozývají nařčení o „znečištění“ jejich metodologie. Bělohradský například Masaryka kritizuje pro jeho důraz na „nepolitickou politiku“ založenou na mravnosti, jejíž vyzdvihování namísto každodenních problémů řešených „politickou politikou“ přispělo k dnes pocítované nedůvěře v politiku a politiky.¹¹⁹ Ze strany historiků pak nejslavnější kritiku Masarykova díla vznesl Josef Pekař, který poukazoval na Masarykova akademická selhání na poli historické vědy.¹²⁰ Nežřídka byly také vyzdvíženy Masarykovo slabiny na poli filozofie, vyčítána mu jsou slabá místa a nejasnosti jeho teorií.¹²¹

Výše zmíněné kritiky mají ve svých jednotlivých tvrzeních pravdu. Chybně však předpokládají, že by výsledný efekt Masarykova díla měl být poměřován skrze tyto disciplíny a jejich metodologie. Specifickou podobu a vliv Masarykových idejí (či jejich interpretací) na českou společnost lze totiž nejlépe uchopit skrze koncept národního mýtu. Masarykovo působení se tak místo špatné historie, nepolitické politiky a slabé filozofie začne jevit jako excelentní příklad mýtotvorby na národní úrovni, tedy práce na emotivních narativěch o historických událostech, vyjadřujících určitý ethos.

Struktura Masarykových tezí této definici mýtů odpovídá. Jeho postup v *České otázce* či ve *Světové revoluci* lze skrze výše představené schéma popsat jako tvorbu spojitostí mezi již existujícími mýty (husitské revoluce, národní obrození či revoluce roku 1848) a interpretací jejich tvůrců, jako je Dobrovský, Kollár či Palacký. Výsledkem byl vznik dlouhotrvající „mytické konstelace“,¹²² která měla na demokracii zásadní dopad a která přechkala zánik první republiky. Klíčovou intelektuální domněnkou, kterou Masaryk ospravedlňuje svou mýtotvorbu, je koncepce národního poslání. Jak píše v *České otázce*: „*Věřím s Kollárem, že historie národů není nahodilá, nýbrž že se v ní projevuje určitý plán Prozřetelnosti a že tedy je úkolem historikův a filosofův, úkolem každého národa, ten plán světový postihovat, místo své v něm poznat a určit a podle toho poznání co možná s nejplnějším a nejjasnějším vědomím postupovat při vši práci, i politické.*“¹²³

Plánem prozřetelnosti (ethosem mýtu) je Masarykovi v československém případě humanita, demokratická povaha Čechů, jejich racionalita a pacifismus.¹²⁴ Jak ukazuje Chlup,

¹¹⁹ BĚLOHRADSKÝ, V. *Česká otázka a dnešní doba*. Praha: Filosofie, 2017, s. 131. Pozn. Ačkoliv Bělohradského kritika tvrdě dopadá na mytizační prvky tvořené Masarykem, u současného „mýtu Masaryka“ má jeho argument omezenější platnost. Četné permutace Masarykova mýtu jsou v současnosti napříč politickým spektrem použity způsobem, který nesvědčí deficitu legitimity běžné politiky. Mýtotvorství o osobě TGM se stalo běžnou součástí politického diskurzu a výsledné apely jsou často předmětem dennodenního chodu právě toho pluralitního, liberálně demokratického uspořádání, jehož komplikaci Bělohradský Masarykovi vyčítá. Jinými slovy, Masaryk jako materiál politických mýtů slouží české společnosti stejně tak pro snahu legitimovat a utvářet politickou politiku, jako tu antipolitickou.

¹²⁰ KUČERA T. Masaryk and Pekař: Their Conflict over the Meaning of Czech History and its Metamorphoses. In: WINTERS, S. B. (ed.). *T. G. Masaryk (1850–1937): Volume 1: Thinker and politician*. Macmillan Academic and Professional, 1990, s. 65–66.

¹²¹ SCRUTON, R. Masaryk, Kant, and the Czech Experience. In: WINTERS, S. B. (ed.). *T. G. Masaryk (1850–1937): Volume 1: Thinker and politician*. Macmillan Academic and Professional, 1990, s. 47.

¹²² CHLUP, R. Competing myths of Czech identity. *New Perspectives*. 2020, Vol. 28, No. 2, s. 193.

¹²³ MASARYK, T. G. *Česká otázka* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 8 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/95/21/4/3/ceska_otazka.pdf.

¹²⁴ ORZOFF, A. *Battle for the castle*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 9.

Masarykova nová interpretace dějin vděčí za svou sílu spojení dvou schematických mýtů, partikularistického a univerzalistického, skrze které byly jednotlivé události interpretovány.¹²⁵ Toto pojetí lze nejlépe spatřovat v díle Palackého, na jehož práci Masaryk výslovně navazuje. Chlupovo schéma tak poukazuje na Masarykův úspěch ve využití českého národoveckého sentimentu a jeho mýtů k podpoření univerzalistických hodnot demokracie a lidských práv obsažených v Masarykově humanitě.

Tohoto mytického podloží Masaryk dosáhl výše zmíněnou metodou mytického připojování – využitím široce sdílených mýtů a nenápadnou změnou jejich obsahu tak, aby z nich vyplývala Masarykova východiska. Existující interpretace partikularistického mýtu, projevující se například v konfrontační interpretaci husitských válek jako střetu snahy o českou výjimečnost s okolní nevolí či českou emancipační snahou v Rakousku-Uhersku, byly zahaleny do hávu české demokratičnosti a progresivity tváří v tvář autoritářským, zpátečnickým silám.¹²⁶ Česká jedinečnost byla nasazena na celosvětový zápas demokracií proti teokraciím, kde Československo a jeho občané měli historií jasně vymezenou roli.¹²⁷ Masarykovi klíčové koncepty *humanity* a *demokratické tradice* byly vloženy do úst dřívějších obrozenců, využívaje tak mytické kvality posvátna a emoční rezonance, které se jejich tvorbě dostávalo. Jde přitom o pojmy, které jsou i v současnosti přítomny v českém právním řádu. Např. čl. 1 Stanov Řádu TGM stanoví: „*Řád Tomáše Garrigua Masaryka propůjčuje nebo uděluje prezident republiky osobám, které se vynikajícím způsobem zasloužily o rozvoj demokracie, humanity a lidská práva.*“ Preambule Listiny zase pracuje s pojmem demokratické tradice, kdy uvozuje: „*navazujíc na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů.*“

Na výsledném Masarykově mýtu můžeme identifikovat všechny tři verze demokratičnických projevů mýtu. Samotný pojem demokracie figuruje v samotném jádru Masarykovy koncepce československé národnosti. Přijmout československou národní identitu v Masarykově podání znamenalo přijmout demokratický „odkaz“ českých dějin. Demokratickému uspořádání je tak skrze poskytnutý mentální rámec vdechnut robustní význam jako kulminace staletých snah a vyjádření českých vlastností a tradic. Výsledkem Masarykova rétorického manévru připojujícího partikularistický a univerzalistický schematický mýtus je ethos tolerance, pacifismu a geopolitické orientace na Západ, jehož ústavní a ideové praktiky jsou vykresleny jako navazující na českou reformaci.¹²⁸

Československá demokracie tak v mytické perspektivě byla podepřena robustní mytickou konstelací, která kromě přímé a nepřímé podpory demokracie poskytovala novému režimu a praktikám nutným k jeho stabilitě epistemické zázemí, orientující recipienta v prostoru, čase a společnosti. Výsledkem tohoto spojení univerzalizmu a partikularismu je liberálně demokratický ethos, který svou sílu těží z národoveckých sentimentů. Toto dobře ilustruje preambule k uvozovacímu zákonu a Ústavě 1920: „*Přitom my, národ Československý, prohlašujeme, že chceme usilovati, aby tato ústava i všechny zákony naší země prováděny byly v duchu našich dějin stejně jako v duchu moderních zásad, obsaže-*

¹²⁵ CHLUP, R. Competing myths of Czech identity. *New Perspectives*. 2020, Vol. 28, No. 2, s. 184.

¹²⁶ ORZOFF, A. *Battle for the castle*, s. 11.

¹²⁷ KUČERA T. Masaryk and Pekař: Their Conflict over the Meaning of Czech History and its Metamorphoses. In: WINTERS, S. B. (ed.). *T. G. Masaryk (1850–1937): Volume 1: Thinker and politician*. Macmillan Academic and Professional, 1990, s. 65–66.

¹²⁸ MASARYK, T. G. *Česká otázka*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, s. 12–13.

ných v hesle sebeurčení; neboť chceme se přičleniti do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.“

Je-li Masarykův mýtus společností přijat, je demokracie podpořena silným emočním citěním, které pramení z dobového vlastenectví a historické paměti, se kterými Masaryk demokracii subjektivně propojil. Národní citění a demokracie se tak navzájem nevyklučují, nýbrž posilují. Demokracie je vnímaná jednak jako výsledek specifického českého charakteru, skrze nějž je ale demokratický Západ identifikován jako hodnotový prostor a civilizace, ke které má česká historie směřovat. Být vlastencem, plyne z Masarykova mýtu, je být demokratem.

Jak jsme již dříve podotkli, Masarykův mýtus zde analyzujeme skrze jeho efekty, nikoliv skrze faktickou pravdivost jeho částí. Ani tato optika by však neměla svádět k přílišné idealizaci. Jeden z hlavních problémů, kterým podle Mary Heimannové Masarykův mýtus trpěl, byla jeho přílišná závislost na čistě českých mýtech, se kterými se například maďarská či německá a místy i slovenská část společnosti neměla jak identifikovat. Starší mýty, na kterých Masarykův příběh stavěl, jako například husitské období, byly českého původu. Z logiky mytického připojování tak pro slovenské, německé a další menšiny neměl příběh o národní demokratičnosti na čem stavět, což přispělo k odcizení těchto etnik a nakonec k rozkladu státu.¹²⁹ Podobně se i samotná osoba Masaryka stala ve své podstatě demokratickým mýtem,¹³⁰ který byl podpořen i zákonem č. 22/1930 Sb., o zásluhách T. G. Masaryka. Ten ve svém první odstavci stanoví: „*T. G. Masaryk zasloužil se o stát*“ a v druhém odstavci posléze doplňuje: „*Výrok tento budiž na věčnou paměť vtesán do kamene v obou sněmovnách Národního shromáždění.*“ Je však opět legitimní otázkou, jak se k samotné osobě Masaryka jako symbolu demokracie, který měl být doslova „tesán do kamene“, mohly vztahovat národnostní menšiny v Československu.

Další kritiku mytického podloží vznáší Ernest Gellner. Podobně jako Heimann identifikuje Gellner původ konce československé demokracie v její mytické struktuře, a to konkrétně v jejím univerzalistickém aspektu. Mytické přesvědčení o smyslu světové historie, argumentuje Gellner, bylo v případě Československa dvousečný meč. Vlivem trpkého zklamání Západem po roce 1938 totiž může hlavní premisa o směru historie, hluboce zarytá do české mysli, nabýt jiného obsahu. Ze Západu jako majáku demokracie, síly a pokroku se tak skrze Masarykovou mytickou konstrukci lze nebezpečně lehkou dobrot poznání, že zdrojem a historickým motorem opravdové demokracie, opravdového pokroku, je vlastně Moskva.

Této změně také pomohl fakt, jak ukazuje Melissa Feinberg, že pojem demokracie byl v československém diskurzu používán bez jasně stanoveného významu, což umožnilo snazší symbolický přechod od demokracie k jejím autoritářským verzím po roku 1945.¹³¹ Komunistickou návaznost na masarykovský mýtus ilustruje například preambule Ústavy Československé republiky z roku 1948, která explicitně navazovala „*na pokrokové a humanitní tradice svých dějin*“ a nové uspořádání společnosti připomínkou husitského odkazu či konfliktu s „*feudálními vykořisťovateli a s německou dynastií Habsburků za své*

¹²⁹ HEIMANN, M. *Czechoslovakia: The State That Failed*. New Haven: Yale University Press, 2009, kap. 3.

¹³⁰ ŠEDIVÝ, I. T. G. M.: *K mytologii první československé republiky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2022.

¹³¹ FEINBERG, M. *Elusive equality: gender, citizenship, and the limits of democracy in Czechoslovakia, 1918–1950* [online]. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2006 [cit. 2024-06-09]. Dostupné z: <https://search.proquest.com/docview/36607904>.

sociální i národní osvobození“.¹³² Masarykův mýtus byl tak po únorovém převratu využit, poněkud paradoxně, k legitimizaci komunistické vlády. Jak však argumentuje Štrama, tato selhání bychom neměli primárně vyčítat Masarykovi, neboť spíše spočívají „v *nepředvídatelnosti samotného procesu mytizace*.“¹³³

Závěr

V tomto článku jsme se věnovali propojení národní identity, mýtu a liberální ústavní demokracie. Ukázali jsme, proč jsou problémy identity a mýtu důležité pro funkční demokratické uspořádání a jak lze tyto koncepty institucionálně i jinak podporovat. Zdůraznili bychom, že demokracie, pokud chtějí dlouhodobě vzkvétat, musí být schopny pracovat s epistemickou základnou. Občanům nestačí zajišťovat pouze základní existenční jistoty nebo budovat chladnou institucionální strukturu státu, je také třeba vyplňovat pocit smysluplného života a poskytovat orientaci ve světě. Tohoto demokracie nikdy nebudou schopny, pokud se budou příliš spoléhat pouze na rozum. Článek také poukazuje na tenzi (pnutí) v demokratických společnostech, vznikající na jedné straně potřebou posvátných, neracionálních mýtů pro jejich stabilitu a legitimizaci a na straně druhé nezbytností kritické deliberace.

Na úplný závěr bychom zrekapitulovali nejdůležitější závěry. Ústavní liberální demokracie potřebují ke svému prospívání silnou demokratickou kulturu. Základním prvkem demokratické kultury je demokratická národní identita odvozená z demokratických mýtů. Tyto mýty lze tvořit a udržovat více mechanismy, přičemž nezanedbatelnou roli v jejich kultivaci sehrává ústava jako základní symbolický dokument a její aktéři, především prezident republiky. Normativní rolí prezidenta republiky by proto mělo být o tyto kulturní koncepty řádně pečovat. V českém kontextu je výbornou ukázkou prezidenta, který se o toto snažil, první československý prezident TGM. Doufáme, že tento text může působit jako rámec pro zkoumání dalších navazujících otázek, a to na poli kteréhokoli oboru, jehož se naše práce dotkla.

¹³² Viz ústavní zákon č. 150/1948 Sb., část „Prohlášení“.

¹³³ ŠTRAMA, V. Czech Question as an Answer? The Problem of Unpredictability of National Myths. *International Journal for History, Culture and Modernity*. 2023, s. 1.

Constitutional Democracy Needs a Democratic Myth

Hubert Otevřel – Jan Hořeňovský

Abstract: This article presents a multidisciplinary study in the field of constitutional theory on the interconnectedness of national identity, shared myths and liberal constitutional democracy. We start from the political-philosophical perspective that democracy is inherently a form of government with self-destructive tendencies and that institutional safeguards alone are not sufficient to resist them. However, we believe that the democratic culture on which all democratic institutions and practices are ultimately built could be the answer here. We identify the form of national identity and national myths as a critical component of democratic culture, provided that they serve the image and practice of democracy. We link these conclusions to the societal role that the constitution and its actors play, especially the role of the president of the republic. We use the example of TGM to show what a practice of cultivating democratic myths may look like. Our core argument is that without a democratic national identity, which is directly derived from shared democratic myths, democracy cannot function in the long run.

Keywords: constitutional democracy, democratic myth, national identity, TGM, president of the republic